

TÜRK KÜLTÜRÜNDE GELİN ÇEYİZİ GELENEĞİNİN İŞLEVSEL KURAM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE BRIDE DOWRY TRADITION IN TURKISH CULTURE WITHIN THE CONTEXT OF FUNCTIONAL THEORY

Büşra BAYSAL*

ÖZ: Evlenecek çiftin kuracağı yuvada kullanılması amacıyla hazırlanan çeyiz, uzun bir hazırlık sürecini gerektirir. Bu sürecin başlangıcı beşiğe kadar dayandırılır. Sürecin sonlanması ise evliliğin gerçekleşmesiyle olur. Hazırlanan çeyizin miktarı, niteliği içinde bulunulan maddi ve manevi duruma göre değişkenlik gösterir. Türk kültüründe çeyiz geleneği gereklilik neticesinde doğmuştur. Gelenek, iletişim vasıtası ve sosyalleşme aracı olmasının yanında el sanatları bağlamında becerilerin geliştirildiği, geleneğin yaşatıldığı, aktarıldığı bir alandır. Bu çalışma, Türk kültüründeki çeyiz geleneğini işlevsel kuram çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çeyiz, evlilik sürecinde yalnızca maddi bir hazırlık değil, aynı zamanda sosyal ilişkileri güçlendiren, kültürel değerleri aktaran, toplumsal işlevleri yerine getiren bir gelenektir. Araştırma, İç Anadolu bölgesinde yapılan saha gözlemleri ve belge analizleriyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcı gözlem ve doküman analizi yöntemleri kullanılarak çeyizin hazırlanma, sergilenme süreci ve toplumsal etkileri incelenmiştir. Bulgular, eğlenme hoşça vakit geçirme, toplumsal kurumlara destek verme, kültürün genç kuşaklara aktarılması ve toplumsal baskılardan kurtulma olarak çeyiz geleneğinin dört temel işlevini ortaya koymaktadır. Çeyiz hazırlığı süreci, evlenecek olan gelinin pratik beceriler kazanmasına, toplumsal sorumluluklarını öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, çeyizin kamusal alanda sergilenmesi, toplumsal bağları güçlendirerek evlilik kurumunun önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, çeyiz, bireysel ve toplumsal düzeyde önemli işlevler üstlenen bir gelenektir. Modern dünyada da gelişerek varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeyiz, Gelenek, Evlilik, Kültür, İşlevsellik

ABSTRACT: The dowry, which is designed to be used in the home that the couple will establish, requires a long preparation process. The beginning of this process goes back to the cradle. The end of the process is when the marriage takes place. The amount of the dowry prepared varies according to the current material and spiritual situation. The necessity of the dowry event in Turkish history has emerged as a result. Tradition is a narrative in which communication tools and socialization are provided, handicraft methods are developed, tradition is kept alive and transmitted. This study provides an examination of the functional theoretical framework of the dowry tradition in Turkish politics. Dowry is not only a material preparation for the marriage process, but also a tradition that strengthens social relations, transmits cultural values, and replaces social struggle. The research was conducted through field observations and document analyses in the Central Anatolian region. The preparation, display and social effects of the dowry were examined using participant observation and document analysis methods. The findings reveal four basic functions of the dowry tradition: having fun, providing support to social institutions, transferring culture to younger generations and escaping social pressures. The dowry preparation process helps the bride-to-be gain practical skills and learn her social

Keywords: Dowry, Tradition, Marriage, Culture, Functionality

*Dr.-Bir Kuruma Bağlı Değildir/Ankara-baysal.busra.bb@gmail.com (Orcid: 0000-0002-

Giriş

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te “gelin olacak kız için hazırlanan her türlü eşya; dürü, çeyiz çemen, cihaz” olarak tanımlanır (URL 1). İslam Ansiklopedisi'nde (1993: 296) çeyiz kelimesi (cihâz) cehâz sözcüğü üzerinden açıklanır. Cihâz / cehâz Arapçada “yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, gıda maddesi, silâh vb. malzemeler” anlamına gelip Türkçeye cihâz şekliyle geçmiştir. Bu kelime ayrıca çehiz, çeyiz olarak yaygınlık kazanmış gelinin baba evinden götürdüğü elbise vb. eşya için kullanılmıştır.

Çeyiz ataerkil topluluklarda, esas olarak evlenip haneden çıkacak olan kadının mirastan payını önceden alması ve böylelikle daha sonra erkekler arasında görülecek olan miras paylaşımının dışına çıkarılması olarak da değerlendirilmiştir (Emiroğlu, 2003: 195). Çeyiz bir yönüyle de çiftler evlenene kadar belli bir zaman ve mekân sınırına bağlı olmadan yapılan düğün geçiş döneminin geniş bir zamanı kapsayan hazırlığıdır.

“Kız beşikte çeyiz sandıkta.”, “Kız kucakta çeyiz bucakta.”, “Kız kundağa, çeyiz sandığa.” “Kızı beşiğe bele çeyizi sandığa dola (Yılmaz, 2020: 271).” gibi atasözleri dikkate alındığında çeyiz hazırlığının bilhassa kızlara ait bir hazırlık olduğu ve kız çocuğu doğar doğmaz bu hazırlıklara başlandığı anlaşılr. Çeyizin içeriği anne ve kızın birlikte hazırladıkları el işi ürünler ve yeni kurulacak evde kullanılmak için alınmış olan araç, gereç ve eşyalardan oluşur. Çeyizde bulunan eşyalar bir ihtiyaca karşılık gelmesi bakımından işlevseldir. Bunun denetimi çeyiz hazırlığı yapmış ve hâlihazırda bir evde neyin gerektiğine dair bilgi sahibi olan anne tarafından sağlanır. Çeyiz geleneğinde toplumun da üstlendiği bir rol vardır. Serilen ya da hazırlanan gelinin çeyizi komşu, eş, dost, akraba, arkadaş tarafından ziyaret edilir. Çeyiz görmesine gelen kimse çeyize katkı sunmak için bir hediye getirir. Bu hediye gelin kızın anne, teyze, kız kardeş, hala, yenge gibi yakınlarına teslim edilir. Hediyeinin içeriği kişinin maddi durumuna göre değişkenlik gösterirken bu durumu işlevsel kılan hediyelerin ihtiyaca yönelik seçilmesidir. Bu gelenek geçmişten beri el işi hediyelerden, kap kakac eşyalara yahut para, altın gibi doğrudan kullanım değeri taşıyan hediyelere kadar çeşitlilik göstermiştir. Bu durum zahmetli ve masraflı bir oluşum olarak yeni kurulacak ailenin maddi yükünü hafifletmesi bakımından önemli bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada Türk kültüründeki çeyiz geleneği bağlam veya icra (performans) merkezli kuramlardan işlevsel halkbilimi kuramıyla ele alınacaktır. Çalışmada çeyiz W. R. Bascom'un folklor unsurlarının işlevlerini açıkladığı eğlenme ve hoşça vakit geçirme, toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması, toplumsal ve

kişisel baskılardan kurtulma olarak belirlediği dört işlev odağında gözlem ve doküman analizi yönteminden elde edilen verilerle tartışılacaktır. Çalışmanın kapsamı İç Anadolu bölgesindeki illerle sınırlandırılmıştır.

Türk kültürü hakkında yapılan tez çalışmalarında çeyiz konusu çoğunlukla geçiş dönemleri içerisinde, düğün üst başlığında yer almıştır. Bu çalışmaların haricinde el sanatları ile ilgili çalışmalara kültür perspektifinden bakıldığında tığ, şiş, iğne işleri; işleme, dokuma gibi el becerisine dayanan konuları ele alan eserlerin çeyiz geleneği ile ilgili olduğu görülür. Çalışmada basılı veriler taranmış, bu veriler içerik analizi ile yorumlanmış ve katılımcı gözlemci olarak bulunulan alanlardan elde edilen görüşlerden yararlanılmıştır. Var olan çalışmalar arasında bu çalışma, çeyiz konusunu işlevsel kuram odağında ele alması bakımından özgündür. Çalışmanın amacı geçmişten bugüne hayatın şartlarına göre değişen dönüşen çeyiz geleneğinin hayatın büyük bir kısmında karşılık bulan ihtiyaç kavramına karşılık geldiğini, bunun yanında Türk kültürünün devamlılığının sağlandığını vurgulamaktır.

1. İşlevsel Halk Bilimi Kuramı

İşlevsel kuram folklor unsurlarının “oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamı” inceler (Ekici, 2010: 83). Bu bağlamda kuram, folklor unsurlarının oluşum, dolaşım, varlık ve aktarım nedenleri üzerinde durur. Antropolojik yöntem olarak da bilinen kuramın temsilcileri arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Margerat ve Melville Herkovits ve Ruth Benedict gibi ünlü antropologlar vardır (Ekici, 2004: 119). İşlevsel halk bilimi kuramı dinamik bir oluşumu ele alır. Bu anlamda işlevsel kuramın odağında folklor unsurlarının toplumsal yapı içindeki rolleri yer almaktadır. Bu kuramın günümüzdeki araştırmalarda yer almasını sağlayan etken, kültürel unsurların modern zamandaki işlevlerini anlamak ve analiz etmektir.

Kültürü “somut problemlerin çözülmesine yardımcı bir araç; kurumlar halinde örgütlenmiş nesneler, eylemler, zihniyetler sistemi” olarak tanımlayan Malinowski her âdetin, her uygulamanın bir amacı, toplum üyeleri için canlı, geçerli bir işlevi olduğunu öne sürer. O, kültürün esas işlevinin, insanın temel ve türetilmiş gereksinimlerini karşılamak olduğunu vurgular. Buna göre her bir biyolojik gereksinim, bir kültürel sisteme yol açmakta, gereksinimleri karşılayan kültürel uygulamalar ise, yeni kültürel gereksinimleri üretmektedir (Efe ve Özlü, 2017: 146-147; Özbudun vd., 2014: 118-119). Her kültürel ilerleme -ki bu yanı sıra, üretilmiş nesne ya da sembollerden yararlanmayı getirir- insan anatomisinin aletlerle tamamlanışını ifade eder ve dolaylı ya da dolaysız olarak bedensel bir ihtiyacın doyurulmasına hizmet eder (Malinowski, 1992: 36). Radcliffe-Brown’un işlevselciliğe dair bakış açısında o kültürü, bir unsuru özgül bir işleve sahip, birbirleriyle etkileşim içinde, bütünleşmiş bir tüm olarak kavrar. (...) Brown’a göre işlev, bir kurumun toplumun bütününe devamlılığına yaptığı katkıdır (Özbudun vd., 2014: 129-132).

Malinowski'nin kültür yaklaşımı kültürü estetik, sanatsal kaygıları olan bir alandan somut ve problem çözen bir alana çekmesi açısından dikkat çekicidir. Bu bakış açısı işlevsel kuramın işleyişinin temelini oluşturur. Bunun yanında Malinowski'nin kültür yaklaşımında birey, bireyin biyolojik gereksinimi kültürün esas şekillendiricisi olarak görülürken Radcliffe-Brown toplumu bir bütün olarak görür. Kültürel unsurlar ise toplum bütünlüğünün sağlanmasında işlev üstlenmektedir. Bu anlamda iki temsilci kuramı, birey ve toplum olarak iki farklı perspektifle ele alır.

W. Bascom folklor ürünlerinin işlevleri konusunda bir model oluşturur. W. Bascom folklorun işlevlerini dört maddeyle açıklar. Bu maddeler şu şekildedir:

1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoşça Vakit Geçirme İşlevi
2. Toplumsal Kurumlara ve Törelere Destek Verme İşlevi
3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi
4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi (Bascom, 2005: 125-151).

İlhan Başgöz, bu maddelere içinde bulunulan şartlarda ifade edilemeyecek sözlerin ve görüşlerin kültür unsurları vasıtasıyla aktarılabilirliğini belirterek “protesto işlevi” de ekler (Başgöz, 1996). Bu madde W. Bascom'un işlevsel modelinin son maddesi olan “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi” ile karşılanabileceği için Türk kültüründe çeyiz geleneğinin incelemesinde bu madde yer almayacaktır.

2. İşlevsel Çözümleme Modelinin Dört İşlevine Göre Çeyiz Geleneği

Çeyiz, Türk toplumu için önemli bir kültür ögesidir. Kültürün ögesi insan, bu geleneği her zaman içinde bulunduğu şartlara göre uygulamıştır. Bu şartlar maddi ve manevi olabileceği gibi o dönemde moda olan anlayış neyse o anlayışa göre de şekillenebilmiştir. Çeyiz geleneği kendi içinde bir bütün olmasının yanında içerisinde başka kültürel pratikleri de barındırmaktadır. Çeyizin hazırlanması (yıkama, kurutulma, ütülenme, kolalama yahut diğer işlemler) serilmesi, muhafazasına özen gösterilerek toplanması, yeni kurulacak eve götürülmesi bu aşamadaki yardımlar dostluk, arkadaşlık, hısımlık gibi bağları güçlendirip yardımlaşma dolayısıyla birlik ve beraberlik olma ruhunu da diri tutan aktiviteler olmuşlardır. Bugün ise ekseriyetle çeyiz, gelin kızın adının yazdığı tasarlanmış kolilerde, koliye sığmayacak büyüklükteki eşyalar ise kurdele vb. süslü aparatlarla, ortamda bulunan diğer eşyalara uyum sağlayacak şekilde sergilenmektedir. Çeyizin içerisinde bulunan eşyalar geçmişte çoğunlukla gelin kızın, annesinin ve yakın akrabalarının hazırladığı el işi ürünlerden oluşurken bugün el işi çeyiz eşyalarının yanında mobilya, beyaz eşya ve bilumum teknolojik aletlerin varlığı, teknolojinin gelişmesi ve alım gücünün artmasına bağlı olarak çeyizde yer alacak ihtiyaçların satın alma yoluyla da gerçekleştirilmesine yol açmıştır. Bu durum yaşayan kültürün

yenilenip güncellenmesi olarak değerlendirilebilir. Değişen ve dönüşen yaşam şartları içerisinde geçmişten bugüne getirilen çeyiz geleneği W. Bascom'un belirlediği dört işlevsel unsura göre incelenecektir. Bu işlevlerin ilki “eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme” işlevidir.

2.1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoşça Vakit Geçirme

Uzun kış geceleri harman, bağ bahçe gibi alanlardaki işlerin olmaması dolayısıyla çeyiz hazırlığı için en uygun zaman dilimleridir. Bu zamanlarda yapılan çeyiz işleri çoğunlukla tığ işi, şiş işi, iğne işi, dokuma, işleme gibi el becerisine dayanan uygulamalardır. Bu işler gelinlik kızın çeyizine konulacak yazma, seccade, dekoratif pano, çorap, giyim eşyası gibi çeşitli türlerden oluşur. Deneyimlendiği ve katılımcı gözlemci olarak görüldüğü üzere çeyiz geleneğinin özellikle el işiyle hazırlanan ürünleri, öncelikle gelinlik kızın çeyizini hazırlamak daha sonra zihni ve eli meşgul etmek, günün diğer saatlerinde odaklanılan konu veya işten uzaklaşmak, vakti daha işlevsel ve somut bir nesne ortaya çıkarmak için kullanmak amacıyla yapılır. Böylesi uygulamaların mekânı, kişinin kendi evi olabileceği gibi akraba, eş, dost, komşu gibi sosyal çevrenin çeşitli ortamları olabilir. Fiziki ortamlarda işlevsel kuramın eğlenme, hoşça vakit geçirme fonksiyonu ortaya çıkar. Çünkü bu ortamlar atölye olarak hareket etmekten ziyade insanların sosyalleştiği, kişisel deneyimlerini ve içinde bulundukları maddi ve manevi durumu aktardıkları, ruhsal rahatlama yaşadıkları alanlardır. Nitekim “kültür özünde araç olan bir aygıttır; insan çevresinde ve ihtiyaçlarının giderilmesi sürecinde karşılaştığı özel, somut problemleri onun sayesinde daha iyi çözmeye durumunda olur” (Malinowski, 1992: 21). Sorunların çözüme kavuştuğu bir ortam ise kişilere hoş vakit geçirme imkânı sağlar.

İşlev her zaman bir ihtiyacın doyurulmasını ifade eder (Malinowski, 1992: 28). Bu anlamda çeyizlik eşyanın hazırlandığı sosyal ortamda eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevine bu durumun oluşmasını destekleyecek mani, türkü, halk hikâyesi gibi anlatımlar ya da oyunlar destek verebilir.

Nevşehir yöresinde geçmiş dönemlerde erkek evi kız evine çeyiz almaya gitmektedir. Bu olay “siysana” veya “seysana” olarak adlandırılmaktadır. Siysanaya eskiden ya at arabasıyla ya da eşek arabasıyla sadece erkeklerin gittiği bilinmektedir. Burada kız evi, çeyiz almaya gelenlere özel yemekler yapmaktadır. (...) Çeyiz götürülürken de tefçinin bulunduğu bir eğlence yapıp Kayalar Oyunu türküsü ya da Çek Deveci Develeri Engine türküsü ile eğlendikleri bilinmektedir (Çalışır, 2024: 27-30). Yapılan bu şölenle topluluğun halka dönüştüğü, kültürel hafızanın yenilendiği, kültürel aktarımın sağlandığı, toplumsal düzenin işleyişinde iş bölümünün ve misafirperverlik kavramlarının vurgulandığı görülür.

Eskişehir’de ileride oluşabilecek boşanma gibi olumsuz durumlara karşı bir tedbir niteliğinde çeyiz senedi hazırlanır. Bu gelenekte eğlence işlevine hizmet edecek bir oyun bulunur. Erkek evinden çeyiz senedi için gelen misafirlerin ayakkabılarını kız evindekiler saklar. Damattan para

isterler. Kız tarafı istediği miktarı almadıkça çeyiz senedi için gelenlerin ayakkabıları vermez (Türk, 2023: 72). Eskişehir’de uygulanan bu gelenek ileri zamanda yaşanabilecek muhtemel sorunların önlenmesine yönelik caydırıcı bir uygulama olmasının yanında evlilik bağlarını güçlendiren, hısımlık ilişkisini mizahi temelde pekiştiren bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Niğde Ulukışla’da da damat tarafı çeyiz odasını hemen göremez. “Çeyiz almak için gelen oğlan evine, çeyiz odasının kapısı hemen açılmaz. Kapının anahtarı saklanır, kapıyı açmak için kız evinden birisi, oğlan evinden para ister. Para alındıktan sonra kapının anahtarı oğlan evine verilir (Dilmen, 2009: 58-59).” Bu ritüel içerisinde eğlence işlevinin yanında değer, anlaşma, kabul, toplum tarafından belirlenen ekonomik rollerin nasıl işlediğini simgelemesi bakımından dikkat çekicidir.

Sandık, çeyiz geleneğinin kutsal kutusu olarak tanımlanabilir. Çünkü sandık hem maddi bir birikimin göstergesidir hem de bu birikimin oluşmasını sağlayan inancın, geleneğin, kabulün, aynı zamanda muhafaza anlayışının temsilidir. Muhafaza edilen şey kıymetlidir. Bu kıymet hem içinde bulunan çeyizlik eşyalar sebebiyle hem de bu sandıkla bir sonraki nesle aktarılacak olan geleneği ve çiftin çocuklarının yeni kuracağı eve maya olacak bir parça eşyayı barındırması sebebiyledir. Türk kültüründe önemli bir yer tutan sandığa dair eğlenme, eğlendirme işlevini destekleyecek uygulamalar gerçekleşir. Bu uygulamaların en yaygını gelinin çeyizi baba evinden çıkarken kız tarafından bir ya da birkaç kişinin sandığın üzerine oturarak erkek tarafından bahşiş istemesiyle gerçekleşir.

Nevşehir ili Gülşehir ilçesinde bu gelenek uygulanırken sandığın üzerine gelinin erkek kardeşi oturtulur. Çeyizdeki ayna için de damattan bahşiş alınır (Çöl Yıldız, 2010: 105). Yöreden yöreye farklılıklar yaşansa da esas amaç eğlenmektir.

Sandıkla ilgili gerçekleştirilen geleneklerin amacı içinde bulunan çeyizin kıymetini verilen bahşişle temsili olarak vurgulamaktır. Burada kız tarafının temsilcileriyle erkek tarafının temsilcileri arasından yaşanan pazarlık ortamdaki kişiler için bir eğlenme aracıdır.

Kırşehir’de (Demir, 2019: 38) de uygulanan gelenekte gelinin yakınları sandığa oturur, damadın babası veya yakınları sandığa oturan kişiyi kaldırmak için oturan kişiye para verir. Daha önceki dönemlerde ise durumu iyi olmayan kişiler sandığa oturtularak kişiye maddi yardım sağlanması bu pratiklerin eğlenme işlevinin yanında sosyal yardım amacı güttüğünü, toplumsal kurallara ve kurumlara destek verildiğini gösterir. Bu gelenek çeyizin ekonomik bir işlevinin varlığını da ortaya koyar.

Niğde ili Çiftlik ilçesinde sandığı vermemek amacıyla yapılan eğlencelerden birisi de kapı tutma âdetidir. Burada özellikle gelinin yakın akrabası olan gençler, çeyizin bulunduğu odanın kapısının ardından damat tarafından bahşiş ister. Küçük bir pazarlıktan sonra kapı açılır (Akgümüş, 2007: 146).

Çankırı’da ise ikindi namazından sonra arabalarla, erkekler ve gençler kız evinden oğlan evine çeyiz götürür. Ayağı tez çocuklardan birisi, kırlent veya yastığı çeyizin habercisi olarak önden oğlan evine getirir ve damattan bahşişini alır. (Varvar, 2010: 101). Çankırı’da 1930’lu senelerde çeyiz götürülürken en güzel at süslenir. Atın başlığına sırma çerçeve bağlanır. Tekke derviş elinde teberen ile önde yürür; ardında başı üzerinde içi ateşli bir saç taşıyan şiş vurunan süslü dervişler, sonrasında şeyhler ellerinde sancaklarıyla kudüm çalıp tekbir ve tehlil ile giderler. Onların arkalarında on beş güğüm şerbet, iki tane çiçekli mum götürenler gider. Güğüm ve mumlar da sırmalı çerçevelerle bağlanmıştır. Bunların arkasında sağdııcı götüren süvari, daha sonra çeyiz katırları gider. Önde giden süslü katıra da kumaş bağlanır (Üçok, 2002: 243-239). Bu yönüyle geçmişte çeyiz seyirlik bir özelliğe de sahiptir.

Çeyiz geçmişte el emeği ağırlıklı olarak hazırlansa da yahut bugün el işi eşyalarla birlikte elektronik eşyalar, beyaz eşyalar, mobilyalardan oluşsa da o içerisinde değer vermeyi, emek vererek biriktirmeyi, bu süreçte yapılan tecrübelerin toplu gösterimini barındırdığı için kişileri içinde bulundukları süre zarfında hoş vakit geçirmeye, eğlenmeye teşvik etmiştir. Yukarıda verilen bu örneklerde eğlenme işlevi toplumsal dayanışma sağlama, yeni tesis edilen ya da var olan ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir rol üstlenir.

2.1. Toplumsal Kurumlara ve Törenlere Destek Verme

Toplumsal en küçük birimi olarak aile, Türk kültürü için her zaman üzerinde önemle durulan bir konudur. Çünkü “toplumun sosyal ve kültürel temelleri aile içinde beslenir” (Nirun, 1994: 19). Çeyiz geleneği ise yeni kurulacak ailenin ihtiyaçları merkeze alınarak kişilerin kullanım alanları, zevkleri göz önünde bulundurularak hazırlanır. Bu anlamda çeyiz geleneğinin amacı zaten aile kurumuna, aile kurumuyla birlikte gelecek törenlere destek verme gayesi taşır.

Kültür, toplum düzeninin sağlanması konusunda denetim mekanizması görevi görür. Geleneklerin öğrenilmesi, benimsenmesi, uygulanması da bu denetim mekanizmasının düzenli işleyişine bağlıdır. Bu anlamda kültürün mensupları ve bu mensupların faaliyetleri önemlidir. Nitekim “Folklor gençlikte gelenekleri ve ahlaki standartları telkin etmek, yetişkinlikte uygun davrandığında ödüllendirmek, yoldan çıktığında eleştiriyi cezalandırmak, kurumlar ve âdetler sorgulandığında akılcılaştırma sağlamak, onlarla oldukları gibi yetinmeyi önermek ve günlük yaşamın zorluklarından, adaletsizliklerinden bir kaçış sağlamak için kullanılır” (Bascom, 2019: 83). Kültürün icracıları, bu icracıların seyirci ve dinleyicileri, kültürdeki ritüeller, toplumsal kurumları ve değerleri doğrulayıp onaylar. Bu şekilde toplumsal kurum ve değerler güncellenir. Güçlenip köklenir (Çobanoğlu, 2018: 263). Türk kültüründe çeyiz geleneği, çeyiz sandığı, çeyiz hazırlama, çeyizleme, çeyiz serme, çeyiz yazma, çeyiz asma; çeyiz çıkarma, çeyiz götürme; çeyiz katırı, çeyiz alayı; çeyiz görme,

çeyiz senedi, sandık basması gibi birçok ritüel ile zenginleşir (Demir, 2017: 134). Ritüellere katılan kimseler, ritüele dair oluşan etki, kabul ve mensubiyet çemberine dâhil olurlar.

Çeyiz geleneğinde hediyeleşme konusu toplumsal değerlerin güncellenip güçlendiği bir alan olarak dikkat çeker. Hediyeleşme gelin kız tarafından iki şekilde gerçekleşir. İlki gelin kızın çeyizine gelen hediyelerdir. Bu hediyeler geline yahut annesine eksik olan ihtiyacın sorulmasıyla belirlenebileceği gibi kişinin imkânları doğrultusunda aldığı çeyize katkı sağlayacak bir hediye de olabilir. Bu şekilde çeyiz çeşitlenme, zenginleşme imkânı bulur. Bu ziyaret sırasında çeyizi görmeye gelen kişiler mutlaka iyi temennilerde bulunur. Ziyaretçiler tarafından çeyiz dualanır. Bugün çeyiz serme ve gezme âdeti şartlara göre değişse de geçmişte Kırıkkale Karakeçilileri arasında pazar günü çeyiz gezme âdeti olduğu görülür. Kız evindeki çeyizler gezildikten sonra, çeyize katkı sunan hediyeler verilir (Özçelik, 1995: 32). Nevşehir Ürgüp yöresinde aile fertlerine hazırlanan bohçalara “yolluk” denilirken (Çalışır, 2024: 20) Niğde’de bu hediyeleşmenin adı “dimlik” tir.

“Erkek evi pazardan esbap, hediye anlamına da gelen “dimlik” alır. Dimlik denilen bohçada çorap, iç çamaşırı, havlu gibi eşyalar bulunur. Bu dimliği kız evi eş, dost, hısım akrabalara verir. Bu bir çeşit düğün davetiyesi anlamına gelmektedir. Dimlikten alan düğüne gelirken kızın çeyizine hediye alıp gelmesi gerekir. Yani dimlik bir nevi takas yöntemidir. Düğüne hediyesiz gelenler hoş karşılanmaz (Esen, 2019: 50)”.

Bir diğer hediyeleşme şekli ise gelinin çeyizi için hazırlanmış çoğunlukla el işi olarak yapılan oyaly yazma, işlemeli seccade, örgü çorap vb. eşyaların nişana ya da düğüne katılım sağlayan yakın akrabalara bohça hazırlanarak takdim edilmesi şeklinde gerçekleşir. Hediyeleşme erkek tarafından gelin için hazırlanan bohçalar şeklinde gerçekleşebilir. Bu durumda gelinin de damat için hazırladığı bohçalar erkek evine teslim edilir. Hediyeleşme geleneği kendi içerisinde bir hiyerarşiye sahiptir. Örneğin, her iki taraf için de kaynana ve kayınbabaya sunulan hediyeler diğer hediye bohçalarına göre daha fazla özen gösterilerek hazırlanmıştır. Bu durumun sebebi yeni yuva kuracak kişileri yetiştirmiş olan anne ve babaya gösterilen hürmettir.

Örneğin, Nevşehir ili Gülşehir ilçesinde damat bohçasında: gömlek, kravat, seccade, tespih, havlu, iç çamaşırı, terlik, örme fanila ve çorap, üzeri işlenmiş mendil vardır. Anne-baba bohçasında: Bir takım nakış örtü, elbiselik kumaş, gömlek, gecelik, lif, havlu, iç çamaşırı, terlik, seccade, tespih, namaz örtüsü ve yemeni vardır. Akrabaların bohçasında: seccade, tespih, iç

çamaşırı, nakışlı yastık yüzü, lif, havlu, çorap, yemeni vardır (Çöl Yıldız, 2010: 102).

Bu âdetlere gösterilen hassasiyet aile kurumuna ne kadar önem verildiğini ortaya koyar. Bunun yanında çeyizin miktarı da önem taşımaktadır. Örneğin, Sivas ili Zara ilçesinde bir kızın çeyizinin fazla olması o yöredeki kadınların hamarat olduğunun göstergesidir. Aynı zamanda kızın çeyizi ne kadar çok olursa yöre halkının gözünde kızın değeri o derece artar ve kızın el emeği ürünleri fazla olursa kız maharetli olduğu için gideceği eve uğur ve bereket getireceğine inanılır (Koç, 2024: 76-77). Bu anlamda çeyiz, evlilik konusunun sınırlarının ötesinde toplumda kadının yerini ve kadına verilen değer kriterini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Kriterlerin maddi sınırdan çıkarak uğur ve bereket anlamında manevi boyuta varması gelin kıza ve ailesine bireysel ve toplumsal bir sorumluluk da yüklemektedir. Dolayısıyla çeyiz hazırlama ve ortaya çıkarma sürecinde gösterilen bireysel beceri ve başarının burada toplumsal bir erdeme dönüştüğü söylenebilir. Çünkü çeyiz toplumsal kurallar ve değerlere göre şekillenirken, aynı zamanda toplumsal kurallar ve değerleri de etkilemektedir.

Çeyiz geleneği içerisinde gerçekleşen bir başka hediyeleşme şekli, çeyizi erkek evine getiren kimselerle alakalıdır. Nevşehir’de çeyizi getirenlere yemek yedirilir ve çeyiz ile birlikte küçük çocuklar varsa hediyeler ve para verilir (Yılmaz, 2020: 149).

Metin Ergun (2014: 67) çeyizle birlikte kalını, düğün sırasında ve sonrasındaki en önemli hediyeleşme olarak görür. Düğünün iletişim fonksiyonları incelendiği zaman, karşılıklı mal değişimi anlamına da gelen kalın ve çeyiz bağışının, düğünün ortaya çıkardığı kaosu ortadan kaldırıp yeniden uyumu ve düzeni sağlamanın aracı olduğu görülür. Bağışların, yani yeni evlilere verilen malların simetriği kaosu gidermekte ve düzeni sağlamaktadır. Bu yeni düzen, soya yeni bir ailenin katılmasıyla sağlanmaktadır. Kalın ve çeyiz olmadan yeni aile “tam insan/tam aile” haline gelemez. Kalın ve çeyiz onları normal, “tanıdık-bildik”, sıradan ve “dünyalı” yapmaktadır. Bütün Türk dünyasındaki kalın ve çeyiz bağışları bu anlama gelmektedir.

Çeyiz geleneği tek bir üründen oluşmadığı için yapısı itibarıyla iş birliğini gerektirir. “Her kültürel başarının özü iş birliği olduğuna göre düzen ve yasa sürdürülmelidir” (Çobanoğlu, 2018: 253). Her ne kadar geçmişte çeyize dâhil edilecek eşyanın dışarıdan satın alınması “ayıp” karşılanırsa da bugün çeyizde eksik görülen parçalar kişinin yapamadığı bir eşyayı karşı tarafın yapabildiği bir eşya ile değiştirmesi yoluyla elde edilebilir ya da satın alması yoluyla gerçekleştirilebilir (Abdülaziz Bey, 1995: 102-103).

Geçmişte “çok çeyiz getiren kızın ünü obalarda senelerce anıldığı” gibi bugün de çeyizin övüldüğü, ailenin ve gelin kızın takdir edildiği dolayısıyla bu durumun desteklendiği gözlemlenir (Yalman, 1977: 262). Burada amaç çokluğu övmek, azlığı yermek değil var olan imkânlar dâhilinde yeni kurulacak yuvaya destek olunmasını teşvik etmek aksi bir durumun

yaşanma ihtimalini uzaklaştırmaktır. Burada da toplumun denetim mekanizması olması yönündeki misyonu ön plana çıkar. Netice itibariyle toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi çeyiz geleneğinin, çeyiz geleneğinde yer alan faaliyetlerin, bu faaliyetler yapılırken uygulanan ritüellerin ve diğer etkinliklerin desteklenmesini ifade eden uygulamalar barındırır.

2.3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi

Her ne kadar bu işlev sözlü kültür ortamının baskın olduğu toplumlarda bu kültür ortamının ürünleriyle toplumu eğitime durumunu ifade etse de her dönem kültürün devamlılığı onun eğitim yoluyla aktarılması suretiyle gerçekleşir. Bu eğitim okulda, herhangi bir kursta ya da usta çırak ilişkisi ile bir anne kız, nine torun gibi hayat içinde bir araya gelmesi muhtemel usta ve talebenin bir arada bulunmasıyla gerçekleşir. Bu işlevin belli bir yöreye özgü olarak değerlendirilmekten ziyade çeyiz geleneği perspektifinde bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Çünkü bu işlev yöreden yöreye değişen bir yapıya sahip değildir.

Düzenin sürekliliği, kontrolü ve eğitimi gerektirir. Bu düzen, kültürün aktarılması ise çeyiz geleneği özelinde, eğitim yaş sınır fark etmeksizin her kesimden insanın bulunduğu ortaya çıkarılan işin inceliklerinin öğrenildiği ve geleneğin aktarıldığı bir ortamda gerçekleşir. Bu ortamda sadece çeyiz olarak ortaya çıkan iş öğrenilmez. Burada bir toplum içinde bulunmanın davranış, konuşma, üslup gibi görerek öğrenilecek incelikleri de aktarılır. Kişi bu sayede nasıl davranması gerektiğinin yanında nasıl davranmaması gerektiğini de tecrübe ederek öğrenme şansı elde eder. Bu öğrenimin kullanımı herhangi bir zamanla sınırlı olmadığından davranış anlamında kültürün aktarımına önemli bir katkı sağlar. Böylesi ortamlar zaman kısıtlaması ya da çeyiz işinin bitirilmesine dair herhangi bir zorunluluk barındırmadığı için geleneğe dair öğrenilen el işi bilgileri geniş bir zaman dilimine yayılabilir. Kişi bu sayede deneme yanılma yoluyla, kalıcı şekilde öğrenme sağlayabilir. Yeni yetişen neslin el ve motor becerilerinin gelişimi, estetik zevk oluşumu, bu alana dair usul, erkân gibi bilgiler bu ortamlar sayesinde gelişir. Bu ortam yapı olarak daha çok kadın ve kızlardan oluşur. Buna bağlı olarak üretilen ve tüketilen nesneler de hâkim çoğunluğa yöneliktir.

Çeyiz geleneğinde yer alan eşyalardaki motifler kültür hafızasının aktarımına yardım eder. Nar ve özellikle diğer taneli, çekirdekli meyvelerle birlikte buğday başağı, koçboynuzu, bolluk bereket temsiliyen, hayat ağacı sağlıklı ve geniş bir ailenin sembolüdür. Hayvanlardan geyik anaçlığın sembolü olarak kötülüklerden korunmanın bir aracı olarak düşünülürken yılan sağlık ve güç sembolü olmuştur.

Görsel 1 ve 2: Buğday başağı motifli havlu kenarı ve “geyik motifli işleme (Baysal Arşivinden, 2024; URL-2)”.

Görsel 3 ve 4: Koçboynuzu motifli heybe ve çilek motifli mutfak takımı (Baysal Arşivinden, 2024).

Çeyiz geleneği uzun bir süreci kapsar ve bu süreç çeyiz eşyaları gelinin yeni evine varıncaya kadar devam eder. Katılımcı gözlem yoluyla edinilen bilgiler ışığında, gelinin baba evinden çıkmasıyla birlikte çeyiz eşyalarının da evden çıktığı yapılan konvoyla birlikte gelinin kabristanı ziyaret ettiği görülmüştür. Bu durum yaşayan büyüklere hürmet ve saygının yanında hayatta olmayan atalara saygının çeyiz geleneği bağlamında bugündeki göstergesi olması bakımından dikkat çekicidir.

2.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi

İşlevsel kuram için ihtiyaçlar belirleyici bir roldedir. Kültürün öznesi insan bazı durumlarda toplum tarafından kısıtlanan, yasaklanan ya da tasvip edilmeyeceğini bildiği davranışları ifade etme ihtiyacı hisseder. İşlevsel kuramın toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi bu noktada ortaya çıkar. Nitekim “kültür özünde araç olan bir aygıttır; insan çevresinde ve ihtiyaçlarının giderilmesi sürecinde karşılaştığı özel, somut problemleri onun sayesinde daha iyi çözme durumunda olur” (Malinowski, 1992: 21). Çeyiz geleneği özelinde düşünüldüğünde bu durum simgeler, semboller üzerinde gerçekleşir. Simge bir olgunun başka bir varlık üzerindeki temsilidir. Çeyizlik eşyalar üzerinden simgesel yollarla sözsüz iletişim sağlanmıştır.

Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Akçakışla bucağında anlaşılarak evlenmek gizlilik içinde olur. Birbirlerinde gönlü olan kişiler kendi aralarında hediye alışverişi yaparlar. Bu hediyeler “dutu” olarak adlandırılır. Kızın erkeğe hediyesi genellikle çoraptır. Yörede bu çoraba “oynaş çorabı” denilir. Kız çorabı örerken çorapta hiçbir nakış ya da simge kullanmaz. Amaç dikkat çekmemektir. Kız çorabı bitirdiğinde üzerine nakışlar işler. Çorabın üzerine işlenen kalp, gül, bülbül, çiğdem gibi nakışlar aşkı anlatan motiflerdir. Çorabın yanında mendile de aynı motifler işlenir. Mendilin arasına kızın saçından kesilen tellerle püskül yapıp konur. Hediye bu şekilde karşı tarafa ulaştırılır. Bu hediye vefa ahdidir (Öztürk, 2007: 159). Yüzük, çeyiz geleneği içinde önemli metaforlardan birisidir. O hem çeyiz geleneğinin önemli bir parçası hem de kız ve erkek tarafının evlenme ve evlendirme isteklerini sonlandıran bir nevi kişileri ve aileleri toplumsal ve kişisel baskılardan kurtaran bir araçtır.

İşlevsel kuramın toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi çeyiz gerecinde kullanılan temsiller yoluyla da gerçekleştirilebilir. Örneğin çeyiz eşyalarında kullanılan renkler nazar boncuğuna benzeyerek kullanıcısını kem gözlerden koruduğuna inanılır. Yine nazarın toplumsal bir baskı çeşidi olduğu düşünüldüğünde Hz. Fatma'nın el motifi özellikle çeyizlerin üzerine örtülen çevrelere uygulandığı görülür (Çelebilik ve Afşar, 2016: 370).

Görsel 5 ve 6: Nazar boncuğu şeklinde lif ve araba süsü (Baysal Arşivinden, 2024).

Türk halkı söyleyemediği duygularını, ördüğü patık, çoraplarda şekillerle renklerle ifade etmiştir. Anadolu'da geçmişten günümüze devam eden, giyim kültürü içerisinde yer alan el örgüsü çoraplar yüzyıllarca toplumun yaşayışı, zevk ve sanat anlayışı, el becerisiyle bütünleşerek önemli bir yere sahip olmuştur (Balkanal, 2016: 151).

Görsel 7 ve 8: Eli belinde, koçboynuzu ve çiçek motifli patikler
(Baysal Arşivinden, 2024).

Görsel 9 ve 10: Kiraz motifli ve kelebek motifli patik
(Baysal Arşivinden, 2024).

Yukarıdaki patiklerde çoğunlukla çiçek motifleri kullanılmıştır. Bunun yanında kullanılan eli belinde annelikle bağlantılı olarak “doğurganlık” dolayısıyla bereket, uğur getirme, mutluluk gibi duyguların sembolüdür (Gümüştekin, 2011: 114). Patik örneğinde kullanılmış olan çarkıfelek motifli ise evren imgesini, hareketi, tanrıya ulaşmayı, göğe yükselmeyi, iki dünya arasındaki geçişi, topraktan gelenin toprağa döneceğini, iyilik ve bereketi, şans ve talihi sembolize eder (Çetin, 2017: 356-358). Bunların yanında doğada bulunan ağaçların meyveleri, doğada bulunan diğer canlılar motif olarak patiklerde yer almıştır.

Çeyiz geleneğinde toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevine destek veren bir diğer etken iki aile arasında yeni bir hısımlık bağı kurulmasıdır. Kurulan bu bağ, iki aileye de güç kazandırır. Yeni kurulacak ailenin temelleri atılırken çeyiz hazırlığında olumlu duygular dikkat çeker. Bu duygulardan birisi de çeyizin övünme vesilesi olmasıyla ilgilidir. Örneğin Niğde’de “Çeyiz sandığı düğünden önce gönderilir. Kız evinin ve oğlan evinin yakın akrabaları kendi evlerinde toplanırlar ve kıza alınan, oğlana alınan hediyeler herkese övünerek gösterilerek özenle bohçalanır (Esen, 2019: 34).” Aynı övgü durumu Kırıkkale’de çeyiz hazırlığına şahit olan gelinin arkadaşı tarafından bu hazırlığa şahit olmayan kimselere karşı da gösterilir. Burada amaç çeyizin

önemli derecede maddi ve manevi emekle hazırlanmış olduğunu diğer insanlara bildirmektir (Çetin Kılıç, 2023: 41).

Çeyiz geleneğinin bir başka açıdan toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi onun varlığıyla ilgilidir. Katılımcı gözlem yoluyla edinilen bilgilerden yola çıkıldığında Ankara Polatlı'da gelinlik çağa gelen kız evlenmek istemez ve talip olan aile çeşitli sebeplerle uygun görülmezse gerekçe olarak gelin kızın çeyizinin olmadığını belirtildiği görülür. Bu şekilde aile teklifi geri çevirmiş olur.

Sonuç

Çeyiz bilginin, becerinin, zevklerin ve kültürün sergilendiği bir alandır. Sorumluluk anlamında ailenin başarısının göstergesidir. Bu gösterge gelin kız ve ailesi için takdir edilecek bir başarıyken geleneğin devamlılığını sağlama anlamında teşvik işlevi de barındırır. Çeyiz hazırlamanın arka planı değerlendirilecek olduğunda bu sürecin geniş bir zamanı kapsadığı yeni yuva kuracak gelinlik çağa gelmiş kızın sorumluluk alma, bir işte sebat gösterme, estetik değer oluşturabilme, üretkenlik aşamalarını deneyimlediği görülür. Bu kazanımlarla birlikte gelin olacak kız evlilikle birlikte gelecek sorumlulukları taşıma kapasitesini güçlendirir. Bu durum da sağlıklı aile ve sağlıklı toplum yapısının zeminini oluşturur. Köklere bağlılık aidiyet hissinin perçinler.

Bu çalışma çeyiz geleneğinin ihtiyaç, dolayısıyla işlev kavramıyla doğrudan ilgili olduğunu göstermiştir. Çeyiz, çiftlerin evlenmeden önce tertipledikleri somut eşyaların toplamı olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel işlevi olan bir gelenektir. Makale, çeyiz geleneğinin eğlence, toplumsal destek, kültürel aktarım ve baskılardan kurtulma gibi dört temel işlevini ortaya koymuştur. Bu anlamda, uzun bir zaman gerektiren çeyiz hazırlama süreci, gelin olacak kız başta olmak üzere kadınlara el becerileri kazandırmakta ve oluşacak çekirdek aile başta olmak üzere toplumsal sorumluluklarını öğrenmelerine katkı sağlamaktadır. Çeyiz geleneğinin ortaya çıkmasında pek çok motivasyon kaynağı tespit edilmiştir. Öncelikle çeyiz geleneğinin yüzyıllardır süregelen bir gelenek olması ve yeni kurulacak olan aile kurumuna hizmet etmesi, içinde ritüeller barındırması, çeyiz sahibine ve çeyizin etki alanına kıymet verildiğini göstermesi onun oluşumu ve sürekliliğindeki başlıca motivasyon kaynağıdır.

Bu süreçte kişi yeni kazanımlar edinirken aynı zamanda kültür genç kuşaklara da aktarılmıştır. Bu süreçle toplumda yetişkin bir kimsenin nasıl davranması, düşünmesi ve hareket etmesi gerektiğine yönelik kazanımların da gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çeyizin halka açık bir şekilde sergilenmesi, toplumsal bağları güçlendirmiştir. Evliliğe verilen önemi somut bir şekilde göstererek bu kurumun değerini vurgulayıp Türk kültürünün sürekliliğine katkı sağlamıştır. Çeyiz geleneğinin devamlılığının sağlanmasına el sanatları ve ritüeller destek olmuştur.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abdülazîm, M. ed-Dîb (1993). *Çeyiz. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, 296-297, İstanbul: TDV Yayınları.
- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı âdet merâsim ve tâbirleri toplumsal hayat*. (hızl.: Kazım Arısan - Duygu Arısan Günay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akgümüş, B. (2007). *Niğde ili Çiftlik ilçesinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Balkan, Z. (2016). Ankara ili Polatlı yöresi el örgüsü çoraplar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 9(17), 149-166.
- Bascom, W. R. (2019). Folklorun dört işlevi. (çev.: Ferya Çalış), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (ed.: M. Öcal Oğuz - Selcan Gürçayır), 71-86, Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: Folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu). *Folkloristik: Umay Günay Armağanı*, (hızl.: Özkul Çobanoğlu - Metin Özarslan), 1-4, Ankara: Feryal Matbaası.
- Çalışır, İ. (2024). *Nevşehir ve yöresinde çeyiz geleneği*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çelebilik, G. - Afşar, H. (2016). Konya ili Karatay ilçesi evlerinde bulunan geleneksel el işlemlerinde türler. *Art-E Sanat Dergisi*, 9(18), 365-381.
- Çetin Kılıç, M. (2023). *Düğün alışveriş sürecinde toplumsal yapılanmanın rolü üzerine etnografik bir çalışma: Kırıkkale ili örneği ile*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çetin, Y. (2017). Türk-İslam bezeme sanatında gamalı haç (svastika) ile çarkifelek motiflerinin köken ve ikonografik anlamları üzerine bir değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 1. Uluslararası İpekyolu Akademik Çalışmaları Sempozyumu, 3(8), 353-365.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). *Halk bilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çöl Yıldız, N. (2010). *Nevşehir Gülşehir ilçesi halk edebiyatı ve folkloru üzerine bir inceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, S. (2017). Sandık ve çeyiz kültürüne müzeografik (müze işlemleri) açıdan yaklaşmak. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi*, 23(89), 131-145.
- Demir, F. (2019). *Kırşehir ilinde geçmişten bugüne çeyiz geleneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dilmen, D. (2009). *Niğde ili Ulukışla ilçesi halk kültürü araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Esen, R. (2019). *Türkiye’de evlilik ritüelleri: Niğde örneği*. Niğde: Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Efe, G. A. - Özlü, Ş. (2017). Bronislaw Malinowski ve işlevsel kuramdaki kültür örüntüleri. *Journal of Turkish Studies*, 5(12), 137-148.
- Ekici, M. (2010). Kuramlar ve yöntemler. *Türk halk edebiyatı el kitabı*. (ed.: M. Öcal Oğuz), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ekici, M. (2004). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Emiroğlu, K. - Aydın, S. (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ergun, M. (2014). Düğün kavgalarının mitolojik kökenleri. *Millî Folklor*, 101, 60-72.
- Gümüştekin, N. (2011). Anadolu ve diğer kültürlerde işaret ve simgelerde anlam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(26), 103-118.
- Koç, E. (2024). *Sivas İli Zara ilçesi çeyiz geleneğinde el sanatı ürünlerin kuşaklar arası karşılaştırmalı incelemesi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (çev.: Saadet Özkal), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: AKM Yayını.
- Özbudun, S. vd. (2014). *Antropoloji kuramlar kuramcılar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özçelik, B. (1995). *Kırıkkale Karakeçilileri'nin folkloru, halk edebiyatı ve etnografyası üzerine inceleme*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, İ. (2007). Evlilik sürecinde hediyeler. *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, (ed.: Emine Gürsoy Naskali - Aylin Koç), İstanbul: Picus Yayınevi.
- Türk, T. (2023). *Çankırı'nın Kızılırmak ilçesinde uygulanan düğün gelenekleri*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Üçok, H. (2002). *Çankırı tarih ve halkiyatı*. Ankara: Okuyan Adam Yayınları.
- Varvar, M. (2010). *Çankırı'da kına, nişan ve düğün geleneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yalman (Yalgın), A. R. (1977). *Cenupta Türkmen oymakları I*. (hzl. Sabahat Emir), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, Ç. (2020). *Nevşehir'de geçiş dönemlerinin halkbilimsel yönden incelenmesi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: TDK Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 23.08.2024).

URL-2: <https://pin.it/7vKn9rBA0> (Erişim: 23.09.2024).

Extended Summary

The tradition of dowry has been practiced in Turkish culture for centuries. This tradition has cultural and social importance. This study aims to analyze the tradition of dowry in Turkish culture in the context of functional theory. Dowry, which refers to the items to be used in the newly established home for marriage, is beyond a material preparation. Since the preparation phase of dowry requires a long time, this process nourishes social relations. In this process, it serves as a cultural institution that provides cultural transmission and fulfills many social functions. The field of study of this study is limited to the Central Anatolia region. In the study, field observations and document analysis were used to reveal both the traditional and current

functions of dowry. The main purpose of this study is to investigate the functions of the dowry tradition in social life from past to present and to examine the reasons underlying these functions. In doing so, the study evaluates its social functions in the context of Turkish culture by using functional theory to understand the role that dowry plays in the marriage process and how and in what way this tradition supports cultural and social structures.

The study is based on the functional theory of folklore, which assumes that every social phenomenon serves a purpose that contributes to the maintenance of social order. W. R. Bascom's theory of the four functions of folklore, which are entertainment and having a good time, supporting social institutions and ceremonies, cultural transmission to the younger generations, and liberation from social and personal pressures, form the theoretical basis of the analysis. These functions are applied to understand the multifaceted role of the dowry tradition in Turkish culture.

Participant observation and document analysis were used as research methodologies. Field observations were conducted in various regions of Central Anatolia to collect qualitative data on the preparation, display and social significance of dowry. The data collected was supported by a comprehensive review of existing literature on dowry traditions in Turkish culture. The use of these methods allows for a deeper understanding of how dowry functions in social and cultural settings, focusing particularly on its role in family dynamics and marriage rituals.

When analyzed through the lens of functional theory, the tradition of dowry fulfills four basic social and cultural functions. Dowry exists not only as a physical and material preparation for marriage, but also as a cultural and social institution with various roles. These roles are consistent with Bascom's four-function model, discussed in detail below.

Preparation of a dowry is both an individual and a social activity. Preparation of a dowry is an area of entertainment and socialization, especially among women. Handicrafts such as knitting, embroidery, crocheting and needlework are usually done on long winter evenings and provide women with the opportunity to come together and have a pleasant time while preparing the bride's dowry. This process not only serves a concrete purpose, but also creates a socially attractive environment where participants can share stories, sing folk songs and play games. For example, in Nevşehir, the dowry collection ritual includes fun activities such as hiding shoes and asking for tips, while in Eskişehir, the dowry contract is accompanied by humorous negotiations that add an element of fun to the tradition. The social interaction developed by frequently getting together during dowry preparation strengthens community ties and ensures that the tradition is carried out in an enjoyable and meaningful way. The dowry tradition plays an important role in protecting and supporting the family as a social institution, especially during the marriage process. In Turkish culture, the family is seen as the basic unit of society and the dowry tradition helps strengthen this institution by providing both material and spiritual support to the newly established family. The preparation of a dowry promotes social solidarity by bringing together not only the families of the bride and groom, but also the social circles of both parties. The display of dowry items serves as a public acknowledgement of the bride's skills and the family's commitment to supporting the future household. In regions such as Sivas, a dowry that is both elaborate and abundant is seen as a testament to the bride's skill and diligence, and increases her value within the community. Rituals associated with the dowry contribute to the strengthening of social values and institutions, especially those related to marriage and family life.

The dowry also serves as a means of transmitting culture. It enables the younger generations to learn about and preserve traditional crafts, motifs, and cultural symbols. Every element of the dowry has cultural significance. Many of the motifs used in the dowry symbolize prosperity, fertility, and family power. For example, pomegranates and sheaves of wheat, which are often embroidered on dowry items, represent abundance and fertility, while motifs such as the tree of life and deer symbolize health and family continuity. During the dowry preparation process, young women learn the knowledge and skills needed to make dowry items and ensure that these cultural symbols are passed on to future generations. This transfer of cultural knowledge is not limited to crafts; it also includes social values such as meticulousness, patience, and family loyalty. Therefore, the dowry tradition serves as both a material and spiritual tool for preserving cultural heritage. The dowry tradition also provides

a way to reduce social and personal pressures. In some cases, individuals may use dowry items to express their feelings or convey messages that cannot be openly discussed in society. Symbolic motifs embroidered on dowry items often carry personal meanings that allow the maker to nonverbally express feelings such as love, longing, or devotion. For example, in Sivas, brides may embroider symbolic patterns on socks or other dowry items as a subtle way of communicating personal feelings. In some cases, dowry may even serve as a way to ward off unwanted social pressure. For example, if a family does not want to accept a marriage proposal, they may claim that the bride's dowry is not yet ready, which is a socially acceptable way to delay or reject the proposal. In addition, the protective symbols that are often included in dowry items are believed to protect the bride and her family from harm, thus providing relief from social pressures associated with jealousy or misfortune. The study concludes that the dowry tradition continues to serve critical functions in Turkish culture, although it has changed over time in response to changing social and economic conditions. The tradition of dowry continues to be an integral part of marriage rituals, not only meeting the material needs of the newlyweds but also strengthening social and familial ties. When analyzed through the lens of functional theory, it becomes clear that dowry is not merely a material preparation for marriage; it is a cultural institution that facilitates entertainment, social harmony, cultural transmission, and freedom from social pressures.

Although modern technology and living standards have affected the types of products included in the dowry, the basic functions of tradition have remained intact. Products related to traditional handicrafts such as embroidery and needlework continue to ensure cultural continuity by ensuring that cultural values and skills are passed on to future generations during the dowry preparation process. Dowry is a process that allows for the development of manual skills, the ability to bear responsibility in society and the survival of cultural heritage. In addition, the display of the dowry contributes to the strengthening of the family structure as a social institution.

In conclusion, the dowry tradition in Turkish culture represents a multifaceted institution that fulfills important social, cultural and individual functions. This tradition plays a critical role in preserving cultural heritage, strengthening family values and maintaining social order. Despite the changes brought about by modern life, the dowry tradition has preserved its basic functions. Technological developments and changes in living standards may have affected the nature of the elements included in the dowry, but traditional crafts and rituals continue to ensure cultural continuity. The process of preparing the dowry not only provides young women with practical skills, but also contributes to their understanding of social responsibilities. In addition, the public display and celebration of the dowry strengthens social ties and emphasizes the importance of the institution of marriage. This tradition contributes to the preservation of cultural heritage, the strengthening of family values and the maintenance of social order. In this context, it continues to adapt and develop in the modern world, evolving while preserving its fundamental roles.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./ No support was received from any institution or organization for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır./*GenAI was not used in this article.*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./ *There is no statement of support or gratitude.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Author's Note: Yazarın bir notu yoktur./ *There is no author's note.*

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Makale tek yazarlıdır. / *The article has a single author.*